

АНАЛІЗ МЕТАФОРИЧНИХ СХЕМ ОБЖИТОГО ПРОСТОРУ В МЕТОДОЛОГІ ІСТОРИЧНОГО ПІЗНАННЯ

Будь-який щирий дослідник, що має справу з історичним матеріалом, має зізнатися, що це надто хитке підґрунтя для впевнених суджень. У цьому контексті мимоволі згадується роздратування Жака Ле Гоффа, який після багаторічного дослідження життя Людовика Святого дійшов сумного висновку: про великого короля ми напевно знаємо тільки те, що він полюбляв сидіти на землі. Це все! Решта - міфи та анекдоти... Хто жодного разу не пережив напад відчаю над історичним джерелом, навряд чи здає собі справу, чим є дослідження минулого. Найрадикальнішим виходом з цієї ситуації була б відмова від розробки історичної проблематики. Автор цих рядків вважає більш плідним пошук методології, що дозволила б не вірити джерелу "на слово", але й не відкидати всі "необ'єктивні" дані в постпозитивістському екстазі. Ми маємо знайти таку позицію спостереження, з якої б побачили не те, що певна епоха намагається нам про себе розповісти (бо це, скоріш за все, міф), а, так би мовити, лаштунки...

Бажано мати декілька таких позицій, результати спостереження з яких порівнювалися б між собою. У даному тексті запропоновано одну - створення метафоричної схеми обжитого світу, будівництва якої зорієнтоване на з'ясування історичного наповнення просторів іншого, чужого та відторгненого. Такий підхід виявляється плідним у дослідженнях ціннісних каркасів різних історичних епох. Додаткові "кути зору" створюються в ситуації розглядання певної цілісної картини світу через призму того, що творці цієї картини намагаються вивести за її межі. А під час аналізу історичних варіантів конфігурації соціального простору це виявляється особливо важливим. Ми надто часто довіряємо словам представників минулих часів щодо сутності їхньої епохи. Орієнтуючись по таких позитивних деклараціях про самих себе, ми ризикуємо втратити сутнісні характеристики того чи іншого варіанту історичної картини світу, - річ у тім, що саме те, що досліджувана епоха відторгає, те, що для неї було неприйнятним (чи неприємним, але терпимим), указує на ті проблемні вузли, що залишаються непоміченими під час вивчення "вищих досягнень". Неприйнятне вказує на вищі цінності епохи краще за позитивні декларації. Ми не зможемо зрозуміти, скажімо, філософії європейського Просвітництва, якщо обмежимося читанням Вольтера чи Руссо, не беручи до уваги формування феномена, що він був названий Мішеlem Фуко "великим висновком". Тільки погляд убік обох полюсів прийняття/відторгнення дозволяє позбавитись однобічності та побачити справжні контури історичних картин світу. Спираючись на те, що традиційно досліджуються саме "вищі досягнення" епохи, має сенс приділити додаткову увагу досвіду відносин різних варіантів соціальних просторів з негативним (з тим, що сприймалося як негативне в даний конкретний момент). У такому дослідженні логічно спиратися на аналіз правових джерел (які інші джерела

чіткіше демонструють, що в ту чи іншу епоху сприймається як відмінне від нормативного?), розглянутих у спільній перспективі з філософськими, політичними, а також художніми творами. Спочатку хотілося б запевнити, що це не умоглядні розмови на методологічні теми: дієвість запропонованого шляху автор цих рядків перевірів на матеріалах середньовічної та ранньомодерної епох в західноєвропейській історії [див., наприклад, 4-8].

Отже, чому пропонується саме метафорична схема обжитого світу, зорієнтована на визначення "відмінного від норми"? Щоб чітко бачити сутність окремих форм присутності останнього в картині обжитого світу, доцільно помістити їх в певну спільну схему, в якій би можна було віднайти місце для кожної та бачити їх співвідношення. У цьому сенсі продуктивною виявляється спроба прослідувати шляхом, який намітив Б. Вальденфельс у "Топографії Чужого" [2], - уявити метафоричний простір співвідношення свого та чужого. Схема обжитого простору, запропонована в даній роботі, не є аналогічною вальденфельсовій, але бажання організувати матеріал саме таким чином було продиктоване загальнотеоретичним досвідом засновника респонзивної феноменології. Отже, у процесі відділення "відмінного від норми" створюється картина власного світу, придатного для існування. Зважаючи на те, що просторове сприйняття є основним способом орієнтації в світі, ми можемо уявити собі метафоричну топографію світу, в якій сфері "нормального" та решти розташуються концентричними колами - від серединного простору "норми" до периферійного простору того, що від неї відрізняється.

Автор цих рядків намагається створити додаткові ракурси бачення соціальних реалій минулого, спираючись на розуміння фундаментальності процесів розрізнення між "нормою" та "відмінним від норми" під час будування картини зрозумілого простору. При цьому принципово важливим виявляється визначення понять іншого, чужого, відторгненого, що їх використовуємо в аналізі соціального простору, - попри всю свою популярність у гуманітарних дослідженнях, поняття подекуди відсилають до цілком різних феноменів, що призводить до плутанини. Поняття Іншого в побудовах М. Бубера, Ж.-П. Сартра чи Е. Левінаса описує зовсім іншу реальність, ніж те ж саме поняття в А. Шюца. Так само поняття Чужого в працях Е. Гуссерля та Б. Вальденфельса має різний зміст, описує різні феномени. Це не створює перешкоди, коли ми рухаємось у рамках думки конкретного автора. Аче навіть у рамках одного методологічного напрямку ми не побачимо узгодженості понять. Створення запропонованої метафоричної схеми обжитого простору неможливе без чіткого окреслення змісту згаданих понять.

Автор пропонує виділяти в метафоричній схемі обжитого простору сфери свого, іншого, чужого та відторгненого. Може виникнути враження, що зведення в єдиному дослідницькому проекті таких різнорізневих понять є чимось на кшталт порівняння "теплого з м'яким" за ознаками позірної додатковості. Однак подібний підхід є виправданим: визначення досліджуваних феноменів будується на визначенні чогось як відмінного від мене та таких як я. Межі вказаних феноменів є фундаментальними маркерами конфігурації соціального простору,

і саме їх співвідношення задає специфіку того чи іншого варіанта тлумачення структури світу. Розгляд їх розуміння в єдиному проекті відтінює особливості кожного з них, тому виникає можливість не піддатись ілюзіям очевидності слововживання.

Поставлене завдання визначає методологічні засади проекту. У першу чергу автор спирався на феноменологічну традицію, бо саме її спрямованість на вивчення того, як певні феномени з'являються у свідомості, постає найбільш плідним підґрунтям вивчення іншого, чужого та відторгненого. Отже, сама їхня сутність визначається не об'єктивною природою сприйнятого як таке, а поглядом на нього з певної точки зору, тобто не "що ми бачимо", але "як бачимо" створює як своє, так і інше, чуже та відторгнене. Слід зазначити, що поштовх до спроби з'ясування сутності певного варіанта обжитого простору через призму виведеного за межі "норми" автор отримав збоку постструктуралістської традиції. Мається на увазі здійснений Ж. Дерріда аналіз процедур "позбавлення голосу" і "розрізнення" ("differance") в соціальному світі та розроблена М. Фуко методологія вивчення процесів нормалізації через актуалізацію погляду вбік поза-нормального. Також автор використав специфічні методи аналізу історичних джерел, що їх було розроблено в рамках традиції, закладеної Й. Гейзінга, продовженої французькою історичною школою "Анналів" та розвиненої послідовниками школи як у французькій історіографії, так і в традиціях інших європейських країн.

Першим з елементів метафоричної схеми обжитого простору вже було названо простір Іншого. Засвоений світ може існувати тільки як зрозумілий та безпечний, тобто ми не маємо зустрічати в ньому нічого невідомого. Тому Інший у соціальному світі не має характеристик незнайомого, такого» що не піддається тлумаченню. У соціальному світі Інший з'являється скільки завгодно, але не як особистість, а як носій певного "типу" (А. Шюц). Його інакшість не має тут ніякого значення, бо ми не сприймаємо її. Різноманітність являє себе тут тільки у множині типів. Більш того, ми зацікавлені явитись перед Іншими також у типізованому вигляді, бо це є гарантією можливості бути зрозумілими нам самим. Інший в соціальному світі - це частина "свого", засвоєного простору. Якоюсь мірою Інший являє себе "верифікатором" правильності нашої картини світу. Є сенс нагадати в цьому зв'язку численні психологічні експерименти на тему впливу поглядів інших на наші власні: якщо дев'ятнадцять осіб сказали на чорне, що воно біле, двадцятий зробить те саме. Чомусь нам здається, що інші праві. Недивно, отже вони є частиною світу, який здається нам засвоєним та зрозумілим, тобто самі виявляються носіями свого роду знання про світ.

Отже, сфера Свого в нашій метафоричній схемі становить не однорідний простір, але цілу систему взаємозалежних соціальних "типів", існування та тлумачення яких обумовлюється буттям-один-з-одним у "спільній стурбованості" (М. Гайдеггер). Саме для аналізу цієї сфери придатний термін "Інший". Значення терміна тут перегукується з його використанням у словосполученні "інші люди".

За межами простору Свого в метафоричній топографії світу постає простір Чужого. Чуже - напевно, найбільш складний та незрозумілий елемент картини обжитого світу. Чуже обіймає ядро простору Свого, створюючи можливість усвідомлення "обжитості" власного світу, погляду на Своє на тлі Не-Свого, у відмінності від Не-Свого, від решти світу. Поняття границі між Своїм та рештою, по суті, і є головним у створенні схеми обжитого світу. Чуже з'являється там, де принципи спільного занепокоєного існування припиняють свою дію. Зустріч з тим, що відмовляється підкоритися системі типізацій, бути розтлумаченим у системі звичних "рецептів" (А. Шюц), стає причиною переривання "нашого мовлення", переривання нашої "інтенції в її здійсненні" (Б. Вальденфельс). Чуже становить себе інтенційним збоєм, що підводить максимально близько до межі людського існування [1, с. 55]. Єдиним засобом подолання збою постає тлумачення Чужого, перетворення джерела збою на певний образ, що є побудованим у термінах обжитого світу. Власне Чуже є скоріш ситуацією збою, яка долається тлумаченням (а тлумачення, як казав Дерріда, вбиває Чуже). Саме Образ Чужого, а не власне Чуже виявляється включеним до життєвої топографії. Сформований у процесі "лікування" обжитого простору Образ Чужого постає міцним стимулятором відтворення простору норми. Аналіз існуючих варіантів взаємовідносин з Образом Чужого дає зрозуміти, що цей Образ використовується в першу чергу в охоронних цілях, створюючи своєрідне поле безпечного та нестрашного експериментування, припущення існування паралельних шляхів розвитку соціуму, прокручування "сценаріїв", здійснення яких у реальному житті було б неможливо. Конструювання образу Чужого створює той потенціал надмірного припущення, що виявляється необхідним у процесі адаптації соціального організму до змінних умов зовнішнього світу, - ми конструємо потенціал імовірних реакцій у ситуаціях, що виходять за рамки вже пережитих.

Визначення понять Чужого та образу Чужого надає додаткові можливості дослідження соціального простору. Річ у тім, що в історичних варіантах картини обжитого світу границі між Своїм та Чужим можуть опинитися там, де ми навіть не очікуємо їх побачити. Саме в цьому полягає методологічна значущість розгляду образів Чужого: кваліфікуючи певні об'єкти як віднесені до простору Чужого, ми отримуємо той механізм, який дозволяє реконструювати загальну картину більш чітко, ніж під час звернення до аналізу еволюції окремих ідей, політичних інститутів чи соціальних взаємовідносин.

Описання Чужого та Відторгненого можуть подекуди бути дуже схожими, але є деякі ознаки, що вказують виключно на Чуже. Такою специфічною характеристикою амбівалентність - Чуже наділяється як ознаками найстрашнішого, так і ознаками найпрекраснішого. Це чудово описав Ю.М. Лотман, відсилаючи читача до образу лінії, на якій відмічено відрізок, що позначає "нормальне" [9]. В обидва боки від "норми" простягається простір того, що виходить за її межі, - як поза-нормально-жахливе, так і поза-нормально-прекрасне. Як втілення нелюдськості, так і втілення святості вийде за межі норми. В описаннях Чужого ці характеристики якнайчастіше сходяться, що особливо помітно у давніх чи середньовічних розповідях про чужі землі. Саме наявність

амбівалентних властивостей дозволяє чітко встановити, чи може той чи інший розгляданий феномен бути класифікований як Образ Чужого. У разі відсутності амбівалентних характеристик розгляданий феномен необхідно тлумачити як інший елемент соціального простору.

Евристичний потенціал вивчення Образів Чужого автор цих рядків оцінив, вивчаючи середньовічні описання феноменів, що не можуть бути належними до простору Свого. Так, амбівалентні характеристики тут з'являються не тільки в описаннях далеких земель, але й, наприклад, в уявленнях про... мертве тіло. Не наводитиму тут конкретних прикладів за браком "простору" [описання проблеми див.: 3, 2.2.5], але наважусь стверджувати, що мертві були такою самою частиною середньовічної картини світу, як мешканці царства пресвітера Іоанна. Подібні моменти якраз і здатні вказати нам на принципово відмінний від сучасного характер розподілу границь між Своїм та Чужим у середньовічній оптиці. Чуже було в ній спів-присутнім у дивний "паралельний" спосіб з матеріальним простором Свого - ситуація, несумісна із сучасними уявленнями про місце Свого та Чужого.

Згадане "черезсмужжя" конфігурації середньовічної картини обжитого світу не могло б бути оцінене повністю поза поглядом у бік специфіки Чужого. Тому створення описаних метафоричних схем обжитого простору має практичний сенс, а не диктується бажанням якнайгарніше розкласти по полицях отримане під час емпіричних досліджень знання про історичну картину простору, придатного для існування. Прив'язка до власного варіанта конфігурації обжитого простору затьмарює для дослідника справжні контури розмежування частин конфігурації світу віддаленої епохи, тому доцільно ретельно придивлятися до характеристик Свого, Іншого, Чужого для відновлення ціннісного каркасу епохи та її соціального "портрету".

Особливий сектор обжитого простору займає Відторгнене - комплекс феноменів, неприйнятність яких для даної картини світу виявляється доведеною та ретельно розтлумаченою. Тут ми не знайдемо ніякої амбівалентності, бо знання про Відторгнене виконує зрозумілу відтворюючу функцію в суспільстві. Трактуючи причини Відторгнення того чи іншого феномена, дана соціальна система проговорює власну структуру, указуючи, що відбувається з тими, хто переходить до простору Відторгнення, та як слід боротись з неприйнятним. Погляд у бік комплексу Відторгненого, що є присутнім у даному варіанті картини світу, допомагає чітко побачити життєво важливі вузли даної картини, бо саме до них шлях Відторгненому повинен бути закритий найбільш ретельно. Тому для дослідника сутності різних варіантів обжитого простору важливим є не тільки визначення об'єктів Відторгнення, але й фіксація рівнів Відторгнення - граничне Відторгнення указує на найбільш значимі в даній картині орієнтири.

Аналіз сутності Відторгнення в процесі будівництва уявлень про структуру обжитого світу дозволяє побачити, що Відторгнене постає фрагментом тієї частини метафоричної схеми простору, придатного для існування, що вона вже була визначена як простір Свого. Дійсно, образ Відторгненого (навіть якщо Відторгнене явище трактується як привнесене на нашу територію

та неспоріднене самій сутності нашого обжитого простору) конструюється в контексті уявлень про "правильний" спосіб "спільного стурбованого існування" та фіксує ті вузли структури обжитого простору, що їх належить найбільш ретельно охороняти від проникнення найменшого небезпечного елемента. Думка про виключення формується саме в контексті розуміння принципово значимих для даного варіанта обжитого простору цінностей, основоположних принципів. Відтворення передбачає "економію" - безперервне повертання та підтвердження обраного шляху розвитку даного варіанта соціального простору, що є необхідним для стабілізації руху даної спільноти (для стабільності необхідно знищити можливість "відкривання" істини наново, - відповідно, повинні бути відторгнуті імовірнісні картини обжитого простору). Сформований в тому чи іншому вигляді варіант трактування сутності соціального існування з необхідністю виключає все, що до нього не вписується, чи становить це виключене небезпеку, чи ні. Економіка будування цілісного уявлення про "правильну" картину світу передбачає описання всього, що не вміщається в цю картину, як небезпечного та загрозливого для нормального функціонування самої основи цього світу. Недивно, що охоронні механізми відтворення зазвичай підштовхують до тлумачення Відторгнутого явища як чужорідного, привнесеного до нашого світу ззовні. Розуміння цієї обставини дозволяє більш чітко стратифікувати уявлення про Чуже та Відторгнене в усталених образах обжитого простору.

Дослідницькі розвідки у сфері конкретно-історичних конфігурацій обжитого простору дозволили автору дійти висновку про продуктивність використання "шкали" рівнів Відторгнення - від граничного до м'якого. Навіть поверховий погляд на простір Відторгнення демонструє його неоднорідність, - різна інтенсивність імпульсу Відторгнення робить сумнівним розміщення в одній області феноменів, що відчувають на собі граничну напругу процедури "позбавлення голосу", а також таких феноменів, що лише злегка віддалені від центру обжитого простору, просто не відповідаючи повністю зразкам нормального. Без додаткового аналізу цієї неоднорідності Відторгненого його місце в метафоричній схемі обжитого простору постане недостатньо чітко з'ясованим. Рівні Відторгнення визначаються саме готовністю суспільства в контексті суспільно- прийнятої парадигми знищити певне явище, не шкодуючи про затрачені зусилля, чи з більшою чи меншою напругою примиритись з його існуванням, передбачаючи небезпеки, що можуть виникнути під час знищення. Не можна розглядати поле Відторгнення як якійсь монолітний фрагмент соціального тіла, - саме зміни акцентів у розумінні сенсу та рівня Відторгнення демонструють трансформації ціннісного каркасу суспільства якнайкраще.

Те, що не відчуває на собі граничного тиску відторгнення, - це Терпиме. На погляд автора цих рядків, логічним є визначення Терпимого як невід'ємної частини простору Відторгнення. Отже, Терпиме в метафоричній схемі обжитого простору постає підрозділом простору Відторгненого, що знаходиться ближче до простору норми. Але неодмінно знаходиться саме в одній площині з Нетерпимим. Терпиме та Нетерпиме - не антагонізми, але явища одного порядку. Розрізняється рівень їх "концентрації" - від граничного Відторгнення до пом'якшеного. Таким

чином, у метафоричній схемі обжитого простору сфера Відторгненого порівняно чітко визначена в своїх зовнішніх межах, але демонструє масу перехідних форм всередині самої себе. Можна уявити, що вона подібна до своєрідного кільця (як навкруг Сатурна) з поступовим переходом насиченості кольору - від максимально розмитого (такого, що скоріш постає "півтоном" нормального) до концентрованого в "опозиційний" нормальному колір. Так, якщо норму зобразити білою, то Відторгнене постає простором нескінченного переходу відтінків сірого - від самих блідих до перетворення на суцільну чорну смугу.

На основі аналізу названих фундаментальних елементів будування зрозумілої картини світу ми можемо окреслити метафоричну схему обжитого простору. Схема постає у вигляді сполучення концентричних кіл. Внутрішнє коло позначає простір Свого, в якому буття-один-з-одним організоване цілокупною системою посилян, що роблять світ розтлумаченим та таким, що "zasлугує на довіру". Це сфера присутності Іншого, у соціальному просторі Інший постає не в своїй унікальності та несхожості на решту людей, а в анонімній передбачуваності на базі знання про специфіку функціонування соціальних типів. У просторі Свого виділяються декілька сфер, наповнення яких наділяється більш чи менш вираженими негативними характеристиками, - сфера Відторгненого. Можна сказати, що сфера Відторгненого займає зовнішню сферу простору Свого. Однією з границь простору Відторгненого постає окружність, що відділяє його від простору норми (центрального в колі Свого), іншою - зовнішня окружність простору Свого. Відторгнене також не є неоднорідним та поділяється на сфери Нестерпимого та Терпимого. Останнє знаходиться ближче до рівня норми. Особливістю співвідношення просторів сфери Відторгненого можна вважати відсутність між ними чіткої границі - перехід від Нестерпимого до Терпимого виявляється поступовим. Поза простором Свого знаходиться сфера Чужого - того, що не знаходить інтерпретації в обрії нашого обжитого світу. При цьому треба мати на увазі, що в побудовах картин обжитого та Чужого світів реально присутнім є не Чуже, здатне явити себе виключно у вигляді інтенційного збою, а Образи Чужого, сформовані в процесі "лікування" обжитого простору після ситуації інтенційного збою. Отже, метафорична схема обжитого простору виявляється складеною з двох принципово відмінних сфер, розмежованих окружністю, - сфер Свого та Чужого. На границі Свого та Чужого періодично спалахують точки інтенційних збоїв, фіксуючих моменти зустрічі з Чужим в його чужості. Своє, у свою чергу, підрозділяється на сфери нормального та Відторгненого, а Відторгнене - на Терпиме та Нестерпиме. Використання такого підходу виявляється особливо плідним під час дослідження історичного матеріалу. Визначення інваріантних характеристик таких феноменів, як Інше, Чуже, Відторгнене, Терпиме, та з'ясування конкретного наповнення кожного з цих феноменів у різні історичні періоди дозволяє якнайкраще відтворити ціннісний каркас тієї чи іншої епохи, виявити елементи бачення світу, недосяжні при будь-якому іншому підході. Звісно, це не єдино можливий метод дослідження історичних реалій, але в дослідженнях еволюції ціннісних структур він безперечно виявляється плідним. Поєднання в єдиному дослідницькому проекті різнорівневих джерел

(від політико-правових та філософських до пам'яток художньої літератури та фольклору) створює такий джерельний простір, що дозволяє запобігти умовності висновків, які, на жаль, так поширені в описаннях минулого.

Література

1. Вальденфельс Б. Мотив Чужого / Б. Вальденфельс. - Мн. : Проппен, 1999. - 176 с.
2. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого / Б. Вальденфельс. - К. : ППС-2002, 2004. - 206 с.
3. Довгополова О. А. Другое, Чужое, Отторгаемое как элементы социального пространства : монография / О. А. Довгополова. - О. : СПД Фридман, 2007. - 300 с.
4. Довгополова О. А., Дихотомія загального-індивідуального у встановленні ранньомодерної норми терпимості-відторгнення / О.А. Довгополова // Наукове пізнання: методологія та технологія. - 2005. - Вип. 2 (16). - С. 54-58.
5. Довгополова О. А. Толерантність та відторгнення у культурі раннього Нового часу / О.А. Довгополова // Філософ, думка. - 2007. - № 2. - С. 96-111.
6. Довгополова О.А. Восстановление ценностного каркаса общества в контексте анализа феномена отторжения / О.А. Довгополова // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. - О. : Юрид. літ., 2008. - Вип. 40. - С. 252-257.
7. Довгополова О.А. Природа разграничения уровней отторжения в картине мира раннего нового времени / О.А. Довгополова // Verbum. - СПб. : Изд-во С.-Петербург, ун-та, 2008. - Вип. 10. Религиозно-нравственные трансформации европейской культуры: от Средних Веков к Новому Времени. - С. 10-28.
8. Довгополова О. А. Трансформация парадигмы отчуждения в европейской культуре / О.А. Довгополова // Миссия интеллектуала в современном обществе : сб. ст. (Приложение к журналу "Вестник" С.-Петербург, гос. ун-та). - СПб. : Изд-во С.-Петербург, ун-та, 2008. - С. 537-552.
9. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. - М. : Гнозис, 1992. - 272 с.

Анотація

Довгополова О.А. Аналіз метафоричних схем обжитого простору в методології історичного пізнання. - Стаття.

У статті запропоновано описання методології дослідження історичних конфігурацій обжитого світу через призму аналізу феноменів, що та чи інша епоха не визнає нормальними. Пропонується створення метафоричної схеми обжитого простору, елементами якої є Інше, Чуже, Відторгнене, Терпиме. Показано евристичний потенціал запропонованого підходу.

Ключові слова: обжитий простір, історичне пізнання, Інше, Чуже, Відторгнене, Терпиме.

Summary

Dovgopolova O.A. Analysis of the Metaphoric Schemes of the Mastered World in the Methodology of Historical Cognition. - Article.

The methodology of investigations of the mastered world's historical configurations had been proposed in article. The proposed way includes analysis of phenomena which appear acknowledged as un-normal by this or that epoch. Author proposes to create the metaphoric scheme of mastered space of life with Other, Alien, Rejected and Tolerable as its elements. The heuristic potential of the proposed approach had been shown in text.

Key words: mastered world, historical cognition, Other, Alien, Rejected, Tolerable. УДК